

Molnár Csaba*

Alapjogi kalandozások a Tízparancsolat alapján – szemelvények az Alkotmánybíróság gyakorlatából

Alapjogi kalandozásra hívom a Kedves Olvasót. A tanulmányban görcső alá veszem, hogy a Bibliában, azon belül is az ószövetségi Tízparancsolatban megjelenő „alapjogi értékek” milyen módon és formában találhatók meg a magyar alkotmányjogi gondolkodásban és joggyakorlatban.

1. AZ ERKÖLCS ÉS AZ ALAPJOGOK KAPCSOLATA

A modern jogrendszerekben általánosan elfogadott tézis szerint az állam egyik elsőrendű kötelezettsége az alapjogok érvényesülésének biztosítása, azaz az „állam jogilag elismeri és jogi úton érvényre juttatja az alapjogokat”. Az alapjogok (azon belül is az első generációs alapjogok) egyik legfőbb ismérve, hogy az egyént illetik meg, azaz alanyi jognak tekinthetők. Ebből a szemszögből nézve az alapjogvédelem fogalma úgy határozható meg, hogy „azokat a jogérvényesítési eljárásokat foglalja magában, amelyek az alanyi alapjogokat érő egyedi jogsérelmek orvoslását célozzák”.¹

Az alapjogvédelem egy logikai láncolat legalább harmadik lépcsőjének tekintendő, hiszen az államnak először azokat az értékeket kell azonosítania (1. lépcső), amelyek alapján valamilyen módon és formában kodifikálja az adott jogrendszerben érvényesülő és védendő alapjogi téziseket (2. lépcső). A kérdés csupán az, melyek azok az értékek, amelyek az adott állam „gondolkodására” alapvetően hatással vannak, másképp megfogalmazva: a kérdés röviden arra irányul, honnan erednek az alapjogok.

Jelen tanulmányban nem célom bemutatni az alapjogok eredetének részletes történetét, csupán röviden utalni szeretnék

arra, hogy a jogtudomány és jogbölcselet e kérdésben a kezdetektől fogva nem egységes.²

A természetjogi gondolkodás szerint az ember (állam) által alkotott szabályok felett létezik egy íratlan, magasabb jogforrási szinten álló normarendszer, amely természeti, bizonyos kultúrkörök szerint isteni eredetű, és alapvetően meghatározza a világi jog tartalmát.

A haszonelvű szemlélet azt vallja, hogy nem léteznek egyetemes alapvető normák, csupán adott helyhez és társadalmi csoporthoz köthető alapszabályok, de csak akkor, ha azok a társadalom hasznát szolgálják.³

Egyes szerzők a jogpozitivizmus felől közelítik meg a kérdést, amikor az alapjogokat jogviszonyok összességéként kezelik. Ezen elmélet szerint a jogviszonyok egyik lényeges tulajdonsága, hogy a jogosultság mellett megjelenik a kötelezettség is, vagyis az alapjogokban lévő alanyi jog mellett a tárgyi jog elsődleges tényezőnek tekinthető, azaz az alapjogi jogviszonyok csak valamilyen jogszabályi rendelkezés előírása alapján jöhetnek létre. Másképpen „alapvető jogok [...] kifejezett törvényi rendelkezés következtében, releváns jogi tények bekövetkezése esetén jönnek létre, mégpedig jellemzően abszolút szerkezetű jogviszonyként”.⁴

Bár az egyént megillető alapvető jogokról szóló írott szabályok már a középkorban megjelentek,⁵ létezik olyan elmélet is, amely az egyetemes alapjogok forrását a nemzetközi jogban találta meg, azon belül is az ENSZ Joganyagában (Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata), azaz az alapvető jogok kérdésköre a II. világháborút követően már nem az adott ország

2 Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy létezik olyan elmélet is, amely szerint emberi jogokról egyáltalán nem beszélhetünk. Alasdair MACLINTYRE: *Az erény nyomában*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999, 102. o.

3 Bővebben: SCHANDA Balázs – BALOGH Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest, 2013, 13–18. o.

4 SZMODIS Jenő: A jogelvek néhány jogelméleti kérdéséről. *Jogtudományi Közöny*, 2015/4. sz., 211–212. o.

5 Pl. Magna Charta (1215), Aranybulla (1222). Lásd SÁNDOR István Zoltán: Emberi jog és büntetőjog. *Miskolci Jogi Szemle*, 2009/1. sz., 161. o.; SZUPERA Péter: Az Aranybulla születésének körülményei, tartalma és szerepe a történeti alkotmányban 800 év távlatából. *Fontes Iuris*, 2022/2. sz., 18. o.

* Molnár Csaba: Igazságügyi Minisztérium, Alkotmányjogi Jogalkotásért és Fogyasztóvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság, közjogi ügyintéző.

1 A két idézet forrása: SOMODY Bernadette – VISSY Beatrix: Az alapjogok védelme. In JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. <http://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-vedelme> [letöltés: 2023. 01. 22.]

belügye.⁶ Ugyanakkor – úgy gondolom – ez az elmélet nem válaszol arra, hogy az egységokmányt szerkesztő felek milyen elvek alapján azonosították a kodifikálandó jogelveket és jogi értékeket.

A jogbölcselet képviselőinek másik népes tábora az erkölcsben találta meg a választ, vagyis az alapvető emberi jogok egyfajta morális jogként jelennek meg,⁷ innen pedig már egy ugrás az az elmélet, amely a Bibliában megjelenő keresztény értékrendből eredezteti a klasszikus alapjogi gondolkodást.

Az ember értékrendjének kiválasztására több tényező is hatást gyakorolhat: ilyen például a család, a politikai közösség, az oktatás, tapasztalat, valamint a vallás. Tanulmányok rámutatnak arra, hogy az alkotmányos alapjogok és az erkölcsi normák között van egy szembevetendő azonosság: mindkét norma az egyén számára értéket jelentő utat mutatja. Különbőség tehető a világi és a keresztény erkölcsi rend között. Így az előbbi az ember társadalmi szerepének ellátásában segít, addig az utóbbi az örök végső cél eléréséhez mutat el nem veszíthető utat.⁸ Másképp megfogalmazva: míg a világi állam alapjogvédelmi mechanizmusának a célja túlnyomórészt a polgári szabadságjogok (első generációs jogok) védelme, addig a kánonjog a hívek üdvösségének elnyerésére összpontosít.⁹

Ahhoz, hogy a vallás normái, erkölcsi tételei az egyén értékrendjére és világnézetére meghatározó hatást gyakorolhassanak, az állam oldaláról elengedhetetlen a vallásszabadsági alapjog széles körű biztosítása, mivel „a világnézet, mint meggyőződés a vallás jellegét ölti, és pedig azért, mert a meggyőződéses ember az általa igaznak tudott, hitt értékek szerint él [...]. A világnézet alapvetően etikai jellegű, melyre aztán felépülhet az adott társadalom jogi és illemtörvénye.”¹⁰

Az Erdélyi Fejedelemségben – az emberiség történetében először – az 1568-as tordai országgyűlésen foglalták írásba a vallásszabadság elvét, és kisebb múltbeli megszakításokkal, korlátozásokkal ezen alapelv napjainkban is az alkotmányos identitásunk egyik alapvető rendelkezésének számít. Az Alaptörvény VII. cikk (1) bekezdése rögzíti: „[m]indenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.”

Az Alaptörvény – mint megannyi modern alkotmány – az alapjogi katalógusban az alapvető emberi jogokat részletesen rögzíti, és védelmüket az állam egyik elsőrendű kötelezettségévé

teszi.¹¹ Másrésztől a magyar alkotmányozó hatalom támpontot nyújtott a tekintetben is, hogy az Alaptörvény milyen jogelv, erkölcsi meggyőződés szellemiségében került megalkotásra, amikor az alkotmány preambuluma, a Nemzeti hitvallás rögzíti: „Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette. [...] Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.”

Az Alaptörvény ezen – óvatosan bánva a fogalommal – természetjogias szemlélete megnyitja az utat afelé, hogy elméleti, tudományos síkon összehasonlítsam az ószövetségi Tízparancsolatban megjelenő értékeket és a hazai alkotmányos gyakorlattal. A tanulmányban a Magyarországi Református Egyház 2014-es revideált új fordítású Bibliájának szövegét veszem alapul.¹²

2. A TÍZPARANCSOLAT

A Tízparancsolat – amellet, hogy jelentős vallási normaanyag – jogi szempontból a kodifikációtörténet egyik legjelentősebb alkotásának tekinthető.¹³ Bár kezdetben a zsidó kultúra egyik alapszabály-gyűjteményének számított, később a kereszténység teljes egészében átvette, így – a keresztény vallás egyetemlegességének köszönhetően – egyfajta globális joganyaggá vált. Az is kijelenthető, hogy a Tízparancsolat „olyan alapvető, Istentől származó szabályrendszer, amely ma is fundamentumát képezi az ember alapvető jogainak, illetve azt konstatahatjuk, hogy a történelem során szinte mindegyik parancsolat állami törvényekkel megerősítést nyert, következésképpen egyfajta jogi tartalmú konstituáló, társadalomformáló és -alakító erőnek, mai szóhasználattal a zsidó-keresztény közösség alkotmányos értékű normarendszerének tekinthetjük a Tízparancsolatot”.¹⁴ Látnunk kell azt is, hogy a parancsolatok közül „öt nemcsak a zsidó és a keresztény vallásokban, hanem az egyéb vallási előírásokban is megtalálhatók. Ezek a következők: ne ölj, ne lopj, ne hazudj, ne paráználkodj és tiszteld szüleidet.”¹⁵

1. *Én, az Úr vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptom földjéről, a szolgaság házából. Ne legyen más istened rajtam kívül! (2Móz 20.2–3.)*

Vallási szemszögből nézve az első parancsolat két részből áll: a szabadulás örömhírének kinyilvánítása és a monoteizmus kizárólagosságának előírása szerepel benne oly módon, hogy a normaszöveg egyértelműen meghatározza a követendő isteni

6 Bővebben: SCHANDA–BALOGH: i. m. 18. o.

7 Bővebben: SCHANDA–BALOGH: i. m. 16. o.; ANDRÁSSY György: Nyelvszabadság: Egy elismerésre váró emberi jog. *Jogtudományi Közlöny*, 2009/11. sz., 446. o.

8 ZLINSZKY János: *Keresztény erkölcs és jogászai etika*. Szent István Társulat, Budapest, 2003, 14–15. o.

9 DEÁK Dániel: A kánonjog értelmezéséről világi jogi nézőpontból. *Jogtudományi Közlöny*, 2022/3. sz., 102. o.

10 KUMINETZ Géza: Az emberi önrendelkezés szükségszerű és ünnepélyes aktusa: személyes világnézet (vallás) alkotása. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/1. sz., 126., 135. o.

11 Alaptörvény I. cikk (1) és (2) bekezdés.

12 Online: <https://abibliamindenkie.hu/uj> [letöltés: 2023. 01. 22.]

13 TRÓCSÁNYI László: Kodifikáció egy igazságügyi miniszter szemszögéből. *Közjegyzők Közlönye*, 2016/2. sz., 6. o.

14 VARGA Attila: Az alkotmány keresztény értéktartalmáról. *Glossa Iuridica*, 2022/3–4. sz., 10. o.

15 ÁDÁM Antal: Mérték, ellentét és összhang a világvallások értékíranyultságában. *Jogtudományi Közlöny*, 2001/10. sz., 407. o.

értékközösséget, továbbá, kifejezi azt is, hogy a norma címzettjei Isten kárára ne cselekedjenek.¹⁶

A magyar alkotmányjog a keresztény istenség kizárólagos tiszteletére nem tartalmaz rendelkezést, mivel – a korábban már idézettek alapján – az Alaptörvény a gondolat- és vallásszabadságot – mint alapvető emberi jogot – mindenki számára biztosítja. Ugyanakkor az Alaptörvény Nemzeti Hitvallásából, valamint az Alkotmánybíróság gyakorlatából kitűnik, hogy az alkotmányozó hatalom a keresztény értékrendre különös figyelmet fordít, a társadalom alkotmányos identitásának egyik fontos meghatározó tényezőjeként tekint rá.

Az Alkotmánybíróság egyik, a 2010-es évek végén született határozatában rögzítette, hogy a magyarság európai kultúrkörhöz történő csatlakozásának egyik legfontosabb kifejezési formája a magyar államiság (nyugati) keresztény alapokon történő megszervezése, mivel „[a] magyar nemzet állammá alakulásával fejezte ki először európai identitását, amely a történelem során adódott helyzetek által szilárd nemzeti meggyőződéssé érett. Ezt fejezi ki az Alaptörvény Nemzeti Hitvallása: büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.”¹⁷

Az Alkotmánybíróság gyakorlatából az is kitűnik, hogy az Alaptörvény preambulumban rögzített elvek nem csupán ünnepélyes, formális, lényegi tartalom nélküli, *lex imperfecta* normának tekintendők, hanem azok meghatározzák az alkotmányos testület ítélezési gyakorlatát. Példának okáért összefoglalom a 6/2021. (II. 19.) AB határozatot, amelyben a magyarországi római katolikus egyház híveinek csoportja kezdeményezte az Alkotmánybíróság eljárását.

A határozat alapjául szolgáló ügyben – a személyiségi jogok megsértésére hivatkozva (emberi méltóság, vallás szabad gyakorlása) – keresetet nyújtottak be a Fővárosi Törvényszékhez, mivel a lengyel katolikus egyház abortuszellenes nyilatkozatát kritizáló magyarországi tüntetők az interneten közzétett előadásuk keretében áldoztatást imitálva egy „abortusztabletta” feliratú zacskóból fehér pirulát helyeztek az alperesek nyelvére, „Krisztus teste” kijelentés kíséretében. Az eljáró bíróságok (Fővárosi Törvényszék, Kúria) jogsértést nem állapítottak meg, így a keresetlevelet visszautasították. A kúriai ítélettel szembeni alkotmánybírósági eljárásban a taláros testület rögzítette, hogy az „Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdése¹⁸ nemcsak a társadalmon belül kisebbségben lévő vallási közösségeknek nyújt védelmet, hanem olyan közösségnek is, amelyhez tartozó személyek a társadalom egészéhez viszonyítva adott esetben többséget alkotnak. Ez következik az Alaptörvény XV. cikk (1) és (2) bekezdése szerinti törvény előtti egyenlőség elvéből és a hátrányos megkülönböztetés tilalmából is, amelyek alapján a jognak

az érintetteket azonos méltóságú személyként kell kezelnie. Az Alaptörvény a Nemzeti Hitvallásban kifejezésre juttatja, hogy »[e]lismertjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét«, és »[b]ecsüljük országunk különböző vallási hagyományait«. Mindezekre figyelemmel a keresztény vallási közösségek méltóságát – számarányuktól függetlenül – is kétségtelenül megilleti ugyanaz a szintű jogvédelem, amelyben más vallási közösségek részesülnek.¹⁹ Mindezek alapján az Alkotmánybíróság az indítványozók által sérelmezett bírósági döntéseket alaptörvény-ellenesnek minősítette, és azokat megsemmisítette.

2. *Ne csinálj magadnak semmiféle bálványszobrot azoknak a képmására, amik fenn az égben, lenn a földön vagy a föld alatt a vízben vannak. Ne imádd és ne tiszteld azokat, mert én, az Úr, a te Istened, féltőn szerető Isten vagyok! Megbüntetem az atyák bűnéért a fiakat is három, sőt négy nemzedéken át, ha gyűlölnék engem. De irgalmasan bánok ezer nemzedéken át azokkal, akik szeretnek engem és megtartják parancsolataimat. (2Móz 20.4–6.)*

A második parancsolat vallási értelemben a vallásgyakorlás módját negatív oldalról határozza meg, azaz megtiltja az istenszobrok alkotását és tiszteletét.²⁰

Magyarország alkotmányos berendezkedése és alapjogi felfogása alapján az állam és a vallási közösségek különváltan működnek, valamint a vallási közösségek önállóak.²¹ Ebből kifolyólag az államnak nincsen joga arra, hogy az egyház belső szervezeti felépítésével és hittételi kérdéseivel kapcsolatban véleményt formáljon, vagy jogszabályt megalkosson.

Az Alkotmánybíróság egy 2013-ból származó határozatában az állam és az egyház működésének alkotmányos viszonyát részletesen körbejárta, és az alábbi megállapításokat tette. A testület – megerősítve egy 1993-ból származó alkotmánybírósági határozatban foglaltakat²² – rögzítette, hogy az állam nem ítélezhet vallásos hit vagy lelkiismereti meggyőződés igazságtartalmáról, és senkit sem kényszeríthet olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, vagyis amely helyzet összeférhetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződéssel (lelkiismereti szabadság joga, mint személyiségi integritáshoz való jog).²³

Az Alkotmánybíróság azt is vizsgálta, hogy az állam és az egyház közötti összefonódás tilalma mely alkotmányos alapvetéseken keresztül jelenik meg. A döntés szerint ez egyrészt megjelenik az állami semlegesség követelményén keresztül, másrésztől abban, hogy az Alkotmánybíróság szerint a vallási közösségeknek nem kötelezettség, csupán lehetőség igénybe venni az állam által alkotott sajátos jogi formában való működést, mivel „[a] vallási közösségek sajátos jogi formában történő – az államtól különvált, önálló – működésének lehetővé tétele az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a vallásszabadsághoz való jog gyakorlásának ugyan nem feltétele, de ahhoz szorosan hozzátartozik: Az egyházak nem körülhatárolt résztevékenységre vagy meghatározott érdekek

16 Dr. BARTHA Tibor (szerk.): *Keresztény bibliai lexikon*. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 1993. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztien-bibliai-lexikon-C97B2/t-CA6DE/tizparancsolat-CA783/> [letöltés: 2023. 01. 22.]

17 2/2019. (III. 5.) AB határozat, Indokolás [16].

18 A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.

19 6/2021. (II. 19.) AB határozat, Indokolás [28].

20 Bővebben: BARTHA i. m.

21 Alaptörvény VII. cikk (3) bekezdés.

22 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1991, 48, 51.

23 6/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [124] és [125].

képviselőre szerveződnek, mint a gazdasági társaságok vagy az egyesületek, pártok, szakszervezetek, hanem vallás gyakorlására. A vallás viszont a hívő számára a teljes személyiséget és az élet minden területét érinti és meghatározza. A vallásszabadság garantálásától elválaszthatatlan az egyházak működőképessége.²⁴ Tekintettel arra, hogy az Alaptörvény szerint az egyházak önállóak, az államnak törvényi szinten a vallási közösségek működéséhez olyan sajátos jogi formára vonatkozó szabályokat kell megalkotnia, amelyek számukra a demokratikusan felépülő egyéb társadalmi szervezetekhez képest nagyobb belső szervezetalkítási és szabályozási szabadságot biztosítanak. Az Alkotmánybíróság azt is hozzátette, hogy „[a]z Alaptörvénnyel ellentétes lenne, ha a vallási közösségek csak egyesületi vagy más általánosan – a vallásszabadságra tekintet nélkül – igénybe vehető jogi formában működhetnének Magyarországon, és nem létezne sajátos, a vallásszabadságra tekintettel többletautonómiát biztosító jogi forma”.²⁵

Az állam és az egyház elkülönülése nem jelenti azt, hogy a két fél egymással nem működhet együtt. Egyrészt az Alaptörvény kifejezi, hogy az állam és a vallási közösségek (bevett egyházak) a közösségi célok elérése érdekében együttműködhetnek.²⁶ Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy számos, korábbi egyházi közszolgáltatási feladat (pl. oktatás, betegápolás, szociális támogatások juttatása) a történelem előrehaladtával állami kötelességgé vált, azonban bizonyos téren – az állammal párhuzamosan – az egyházak is fenntartották tevékenységüket. A testület szerint a jogalkotónak a közösségi célok meghatározásában széles mozgástere van, ebből az következik, hogy nem köteles valamely egyház által kitűzött cél megvalósításában közreműködni, ha a tevékenységgel összefüggésben egyébként nem vállal állami feladatot. Ugyanakkor az állam – ahogy az Alkotmánybíróság rámutatott – az egyházakkal történő együttműködése területén kötelességekkel is rendelkezik azokon a területeken, amelyek a vallásszabadság érvényesüléséhez, illetve az ehhez kapcsolódó további alapjogokhoz szorosan kapcsolódik. Végetetül azt is látni szükséges: nem alkotmányos követelmény, hogy minden egyház ténylegesen azonos jogosultságokkal rendelkezzen, sem az, hogy minden egyházzal ténylegesen ugyanolyan mértékben működjön együtt az állam.²⁷

3. *Ne mondd ki hiába Istenednek, az Úrnak a nevét, mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül azt, aki hiába mondja ki a nevét! (2Móz 20.7.)*

A soron következő parancsolat az Isten nevének káromlása, szidása, átkozása vagy nevének rosszhiszemű felhasználása tilalmáról rendelkezik.²⁸

Itt is rögzíteni szükséges, hogy a magyar alkotmányjog a Tízparancsolat érintett rendelkezésével azonos tartalmú normaszöveget nem ismer, ugyanakkor a (vallási) közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog megsértése témakörben

a közelmúltban született egy alkotmánybíróági határozat,²⁹ ami tartalmilag rokonítható a Tízparancsolat harmadik parancsolatával.

A határozat alapjául szolgáló ügyben egy országos napilap 2020-ban, a koronavírus-járvány ideje alatt az országos tisztifőorvosról közölt egy karikatúrát. A képen az országos tisztifőorvos és a keresztre feszített Jézus volt látható. A keresztfán az „Alapbetegsége függőséget okozott” felirat szerepelt. A sajtóorgánummal szemben a római katolikus egyház egyik tagja bírósági eljárást indított, és annak megállapítását kérte, hogy a sajtóorgánum karikatúra közlésével megsértette a keresztény vallási közösség méltóságának jogát. Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította arra hivatkozva, hogy a szóban forgó karikatúra tárgya nem a vallás vagy a kereszténység, hanem a kormányzati járványkezelés kritikájának tekintendő, így a véleménynyilvánítás célja nem a katolikus közösség megsértése volt. A másodfokú bíróság az ítéletet részben megváltoztatta, és kimondta, hogy a sajtóorgánum megsértette a bírósági eljárást kezdeményező felperes keresztény vallási közösséghez tartozással összefüggésben érvényesített, emberi méltósághoz fűződő személyiségi jogát. A végső fokon eljáró Kúria helybenhagyta a másodfokú bíróság ítéletét. Az Alkotmánybíróság eljárását a sajtóorgánum kezdeményezte arra hivatkozva, hogy az eljáró bíróság téves jogi következtetést vont le.

A határozat rámutatott: „[a]z Alkotmánybíróság [korábban] megfogalmazott elvi jellegű rendelkezéseiből az következik, hogy a vallással vagy vallási jelképekkel való gyalázkodó magatartás az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdésének tilalma alá esik, ezzel szemben, ha a közlés nem közvetít a vallás gyakorlóival kapcsolatos negatív értékítéletet, arra a véleménynyilvánítás szabadságának védelme vonatkozik. Értékelni kell azt, hogy egy adott közszereplőn túl, közszereplőnek nem minősülő személyek akár széles köre a közlést sértőnek találhatja.”³⁰ Bár az Alkotmánybíróság elismerte, hogy a karikatúra közlése nem irányult a keresztény vallás kigúnyolására, mivel a gúny tárgya nem vallási, hanem a koronavírussal összefüggő kormányzati tájékoztatás és kommunikáció volt, ugyanakkor a testület azt is rögzítette, hogy a véleménynyilvánítási szabadság érvényesüléséhez vizsgálni kell azt is, hogy a közlés hordoz-e a vallás gyakorlóival kapcsolatos negatív értékítéletet, nem sérti-e vallási tiszteletük tárgyát olyan mértékben, amely méltóságukat is sértené, és ha igen, akkor ez arányosan korlátozza-e a véleménynyilvánítás szabadságát.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság arra az álláspontra jutott, hogy „a szóban forgó közlésben a »függőség« és az »alapbetegség« fordulatokkal nem csupán a koronavírus kormányzati tájékoztatóját karikírozta, hanem ezt Jézus kereszthalálával is összefüggésbe hozta. Valamennyi keresztény felekezet dogmatikája Jézus halálát (és feltámadását) teológiájának középpontjába helyezi, és egész gondolatosságát eköré az esemény köré építi. Ennek a jelentőségét – az állam és a vallási közösségek különvált működéséből következően – az Alkotmánybíróság nem értékelheti. A vallási közösségek tagjainak meggyőződését azonban köteles figyelembe venni: az objektív intézményvédelem kiüresedne, ha a jogalkalmazás figyelmen kívül hagyná,

24 6/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [136].

25 6/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [137] és [141].

26 Alaptörvény VII. cikk (4) bekezdés.

27 6/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [150] és [155].

28 Bővebben: BARTHA i. m.

29 3488/2022. (XII. 20.) AB határozat.

30 3488/2022. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [32].

hogy mit jelent valamely vallási közösség tagjai számára hitük központi elemének a karikírozása, még akkor is, ha a közlésnek ilyen célja nincs. Az tehát, hogy egyes személyek, közösségek nem tartják sérelmesnek a közlést, nem jelenti azt, hogy az ne eshetne az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdésében rögzített tilalom alá. A társadalmi jelentőségű közlés mellett azonban a képi ábrázolás és a kapcsolódó szövegek a vallás hívei számára is oly módon sértőek voltak, hogy az átlépte a véleménynyilvánítási szabadság védett körét.³¹

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság a sajtóorgánum indítványát alaptalannak találta és azt elutasította.

4. *Emlékezz meg a nyugalom napjáról, és szenteld meg azt! Hat napon át dolgozz, és végezd mindenféle munkádat! De a hetedik nap a te Istenednek, az Úrnak nyugalomnapja. Semmiféle munkát ne végezz azon se te, se fiad, se leányod, se szolgálád, se szolgálóleányod, se állatod, se a kapuidon belül tartózkodó jövevény. Mert hat nap alatt alkotta meg az Úr az eget, a földet, a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megpihent. Azért megáldotta az Úr a nyugalom napját, és megszentelte azt. (2Móz 8–11.)*

A negyedik parancsolat vallási szempontból megközelíthető teológiai és humanitárius oldalról is. Előbbi a teremtéstörténettel, utóbbi pedig az egészséges élethez szükséges pihenéssel igazolható.³²

Az Alaptörvény az egyént megillető pihenéssel kapcsolatban konkrét rendelkezést tartalmaz, amikor kimondja, hogy minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez, a napi és heti pihenőidőhöz, valamint az éves fizetett szabadsághoz.³³

Az Alkotmánybíróság fennállása óta több határozatában is vizsgálta a pihenéshez való alkotmányos alapjogot. Egy 2004-ből származó döntésében³⁴ a testület rögzítette, hogy az alapjog jogosultja csak az lehet, aki foglalkoztatási jogviszony keretében (munkaviszonyban, illetve munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban) munkát végez, és nem maga dönt a munkaideje felhasználásáról (úgynevezett függő munka). Nem illeti meg ez a jog a munkaviszonyban, illetve munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban nem állókat (pl. a vállalkozókat vagy szabad foglalkozásúakat), hiszen ők mások hozzájárulása nélkül maguk döntenek el, mikor pihennek, és mikor dolgoznak. Az Alkotmánybíróság egy 2006-ból származó határozatában³⁵ azt is kifejtette, hogy a pihenéshez való alapjog nem korlátozható. „Amennyiben a korlátozás nem ütközik a hátrányos megkülönböztetés tilalmába, illetve arra törvényben, alkotmányosan igazolható cél érdekében, a szükségesség és arányosság követelményét szem előtt tartva kerül sor, a korlátozás alkotmányosan is elfogadható lehet. {Abban az ügyben az egészségügyi ellátórendszer működőképességének a megőrzése, biztosítása, ezáltal pedig a mindenkit megillető, az Alkotmányban – jelenleg pedig az Alaptörvényben –

is rögzített, testi és lelki egészséghez való jog érvényesítéséhez, valamint az ahhoz kapcsolódó állami kötelezettségek teljesítéséhez fűződő érdeket az Alkotmánybíróság olyan kiemelkedően fontos társadalmi érdekek tekintette, amely a vizsgált szabályozásban foglalt korlátozás szükségességét megfelelően alátámasztja; annak fent említett konkrét mértékét pedig arányosnak is ismerte el [lásd 72/2006. (XII. 15.) AB határozat, ABH 2006, 819]].³⁶

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a pihenőidő meghatározásakor nem elegendő a tételes jog figyelembevétele, hanem bizonyos egészségügyi kérdéseket is számításba kell venni, különös tekintettel az egyenlőtlen munkaidőkeret alkalmazására. Ez utóbbi helyzetben a foglalkoztatott – ahogy a testület rávilágított – fizikai és lelki (szellemi) egészsége csupán bizonyos minimális pihenőidő rendszeres biztosítása mellett tartható fent, vagyis egy fokozottabb, hosszabb ideig tartó szolgálatteljesítés után nélkülözhetetlen egy hosszabb regenerálódási időszak beiktatása. A testület azt is rögzítette, hogy a munkavégzésre irányuló jogviszonyokat szabályozó törvények ezért is korlátozzák a munkaidőkeret terjedelmét, s csak kivételes esetben biztosítják kifejezetten hosszú munkaidőkeret alkalmazását.³⁷

Ugyanakkor az Alkotmánybíróság a gyakorlatában kitért arra is, hogy az Alaptörvényből a napi és heti pihenőidő mértékére, illetve annak kiadási módjára és ütemezésére történő konkrét meghatározás nem olvasható ki, és ezek minimumszinterdjei elsősorban orvosi szakkérdésnek tekinthetők. Vizsgálata során megállapította azt is, hogy a nemzetközi (európai uniós) jogi kötelezettségekben ezzel kapcsolatban lényeges garanciális tartalmú előírások kerültek rögzítésre (lásd Európai Parlament és a Tanács 2003. november 4-i 2003/88/EK irányelve), amelyek figyelembevétele a nemzeti jogalkotás és jogalkalmazás során nélkülözhetetlen.

5. *Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú ideig élhess azon a földön, amelyet Istened, az Úr ad neked! (2Móz 20.12.)*

Az ötödik parancsolatnak alapvetően nem a gyermekek, hanem azon felnőttek a címzettjei, akiknek még élnek idős szüleik. A parancsolat értelmében ezen felnőtteket a szüleik iránti gondoskodási kötelezettség terheli.³⁸

Az Alaptörvény rendelkezik olyan alkotmányos normával, amely kimondja, hogy a nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.³⁹ Az ehhez a bekezdéshez fűzött indokolás szerint – lényegében megismételve az Alaptörvény rendelkezését – a gyermekek szüleik iránti felelősségvisselését fejezi ki annak előírásával, hogy a nagykorú gyermekek kötelesek gondoskodni rászoruló szüleikről.

Egy kapcsolódó Alkotmánybírósági határozat alapján az Alaptörvényben megjelenített szülőtartási kötelezettség a rokонтartás jogintézmény egyik szabályának tekintendő. „A rokонтartás szabályainak célja [ahogy az Alkotmánybíróság kifejti], hogy a tartásra szoruló személy a megélhetéséhez

31 3488/2022. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [35].

32 Bővebben: BARTHA i. m.

33 Alaptörvény XVII. cikk (3) és (4) bekezdés.

34 1030/B/2004. AB határozat, megerősítette 18/2021. (V. 27.) AB határozat.

35 72/2006. (XII. 15.) AB határozat, ABH 2006, 819, megerősítette 18/2021. (V. 27.) AB határozat.

36 18/2021. (V. 27.) AB határozat, Indokolás [36].

37 18/2021. (V. 27.) AB határozat, Indokolás [37].

38 Bővebben: BARTHA i. m.

39 Alaptörvény XVI. cikk (4) bekezdés.

szükséges ellátásban, gondozásban részesüljön. Ez alapvetően két – eltérő jogi jelleggel bíró – formában valósulhat meg. A polgári jogi jogviszony keretében megvalósuló rokонтartás a felek kölcsönös együttműködésén (vagy bíróság döntésén) alapul, továbbá a jogosult és a kötelezett körülményeire tekintettel pénzben vagy természetben történhet a kötelezettség teljesítése. Ettől lényegesen eltérő helyzet az, amikor például az eltartásra jogosult egészségi állapota, az eltartásra kötelezett körülményei, vagy a jogosult és a kötelezett egymás közti viszonya miatt nem várható el, hogy a tartásra kötelezett természetben teljesítse a kötelezettségeit, illetve ilyen módon a szükséges ellátás nem biztosítható. Ezekben az esetekben az állam által megszervezett szociális ellátórendszer igénybevétele kell a gondozást biztosítani.⁴⁰

Felmerülhet a kérdés, hogy a szülőtartás kötelezettsége milyen mértékben terheli a nagykorú gyermeket abban az esetben, ha az ő utódai tekintetében is fennáll tartási, gondoskodási kötelezettség. Az Alkotmánybíróság felhívta a figyelmet a Nemzeti hitvallás azon rendelkezésére, amely szerint felelősséget kell viselni az utódokért. A testület úgy döntött, hogy a „szülőtartási kötelezettség, mint alapvető kötelesség is – az Alkotmánybíróság szerint – csak akkor áll összhangban a Nemzeti hitvallásban foglalt – imént idézett – elvekkel, ha az utódokra rótt tartási kötelesség nem hárít rájuk aránytalan és a teljesítőképességüket meghaladó terheket”⁴¹ Másképp megfogalmazva, a nagykorú gyermektartási kötelezettségének teljesítése nem veszélyeztetheti a kötelezett megélhetését, önmaga fenntartását. Abban a kérdésben, hogy a szükséges tartás mikor kerül veszélybe, csak az eset összes körülményének, a kötelezett jövedelmi, vagyoni viszonyainak, lakáshelyzetének, egészségi állapotának (és az ezzel kapcsolatban felmerülő indokolt költségeinek), munkaképességének, valamint az adott időszak életviszonyainak figyelembevételével lehet eldönteni.⁴²

6. Ne ölj! (2Móz 20.13.)

Vallási szempontból a Tízparancsolat hatodik parancsolata a haragból, a hirtelen felindulásból elkövetett emberölést tiltotta. Ugyanakkor az izraeli férfinak kötelessége volt részt venni a háborúban, bizonyos esetekben a bírácoknak is joguk volt halálos ítéletet hozni.⁴³

Az emberölés jogi megítélése az alkotmányjogi gondolkodás egyik gyakran felmerülő kérdésköre. A tárgykör különböző nézőpontokból vizsgálható, így elemezhető a már megszületett ember (pl. az emberölés mint bűncselekmény, az eutanázia formái), vagy a magzat (pl. abortusz) tekintetében. Ugyanakkor, terjedelmi okok miatt csupán, a témában született legfontosabb alkotmánybírósági határozatokat ismertetem.

Az Alaptörvény rögzíti az emberi méltóság sérthetlenségét, vagyis mindenkinek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, továbbá a magzat életét a fogantatástól kezdve

védelem illeti meg.⁴⁴ Az Alaptörvény arra is kitér, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez is.⁴⁵

Az Alaptörvény, és a korábbi Alkotmány, rendelkezéseiben explicit módon megjelenik az állam életvédelmi kötelezettsége, így az Alkotmánybíróságnak működésének első évében rögtön egy nagy horderejű kérdésben, az akkor még hatályos halálbüntetés alkotmányosságának tárgykörében kellett döntést hoznia.

A határozat⁴⁶ megállapította, hogy a halálbüntetés – mint büntetési nem – ellentétes az alapvető emberi jogokkal, így az érintett jogszabályi rendelkezést megsemmisítette. A testület döntését azzal indokolta, hogy az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden más megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Az Alkotmánybíróság későbbi határozataiban ezt árnyalva kifejtette azt is, hogy az emberi méltóság csak az élethez való joggal egységben korlátozhatatlan, azonban egyes részjogositványai – például az önrendelkezési jog –, más alapjogokhoz hasonlóan korlátozhatók.⁴⁷

Az Alkotmánybíróság egyik abortuszról szóló határozatában⁴⁸ kifejezte, hogy bár két alapjog összeütközéséről van szó (az anya önrendelkezési joga, a magzati élet védelme), a látszólagos önellentmondás alkotmányosan feloldható. Bár az államot a magzati élet védelme tekintetében is objektív intézményvédelmi kötelezettség terheli, ugyanakkor ez nem abszolút vetületű jogelv. Ebből kifolyólag a magzati élet védelmére irányuló állami kötelezettséget korlátozhatja az anya egészséghez való joga, vagy az önrendelkezés joga. A testület szerint egy teljes abortusztilalom nem tekintendő alkotmányosnak, mert egy ilyen szabályozás nem lenne figyelemmel az anya önrendelkezési jogára, mint az emberi méltósághoz való jog egyik részévé. Ugyanakkor nem lenne alkotmányos az a szabály sem, amely kizárólag az anya önrendelkezési jogát nézné. Ebből következően alkotmányos szempontból csak az a szabályozás elfogadható, amely kellően differenciál, és amely nem engedi meg a megfelelő indok nélküli terhességmegszakítást.

A 2000-es évek elején az Alkotmánybíróság az eutanázia témakörében is hozott döntést.⁴⁹ Ebben az ügyben a testületnek arra a kérdésre kellett választ adnia, hogy az egyént megilleti-e a kegyes halál. A határozat amellett foglalt állást, hogy minden beteget megillet az általános önrendelkezési jog, vagyis minden beteg – a törvényi keretek között – szabadon eldöntheti, hogy kíván-e orvosi kezelést igénybe venni, azaz eldöntheti, hogy a kezelést visszautasítja (passzív eutanázia), vagy sem. Mindezek mellett az Alkotmánybíróság fontosnak tartotta, azt is rögzíteni, hogy az eutanázia aktív formája alkotmányosan elfogadhatatlan, mivel egy gyógyíthatatlan

44 Alaptörvény II. cikk.

45 Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés.

46 23/1990. (X. 31.) AB határozat, megerősítve pl. 24/2014. (VII. 22.) AB határozat.

47 24/2014. (VII. 22.) AB határozat, Indokolás [131].

48 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, megerősítette pl. 30/2012. (VI. 27.) AB határozat.

49 22/2003. (IV. 28.) AB határozat, megerősítette pl. 24/2014. (VII. 22.) AB határozat.

40 27/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [17].

41 27/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [23].

42 Bővebben: 27/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [23].

43 Bővebben: BARTHA i. m.

betegségben szenvedő személy halálát egy aktív, a betegen kívül álló cselekmény, az orvos hathatós közreműködése (pl. halálos szer beadása vagy átadása) okozza, amely már túlmutat a beteget megillető önrendelkezési jogon.

7. *Ne paráználkodj! (2Móz 20.14)*

A hetedik parancsolat vallási értelemben a házasságot védi. Régen általánosságban nem ítélték el, ha valaki házasságon kívül mással is kapcsolatra lépett, azonban a hetedik parancsolat érvényessége a házasságon kívüli minden nemi kapcsolatra vonatkozik.⁵⁰

A magyar jogrendszer nem tartalmaz olyan jogszabályt, amely a házasságtörést valamilyen formában megtiltaná, illetve szankcionálná. Ugyanakkor látni kell, hogy a hazai alkotmányos gondolkodásban is megjelenik a család (házasság), mint érték védelme.

Az Alaptörvény Nemzeti hitvallás része rögzíti, hogy „[v]alljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet”. Az Alaptörvény a későbbiekben a családra vonatkozóan több helyen is tartalmaz rendelkezéseket.

Az alkotmányozó hatalom – amellet, hogy az állam tekintetében objektív intézményvédelmi (családvédelmi) kötelezettséget írt elő – alaptörvényi szinten meghatározta a család fogalmát, amikor rögzítette, hogy „Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.”⁵¹

A családvédelem az alapjogi katalógusban is megjelenik, amikor az Alaptörvény kimondja: „[m]indenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. A véleménynyilvánítás szabadsága és a gyülekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével.”⁵²

Végezetül az Alaptörvény államcélként azt is rögzíti, hogy a mindenkori magyar kormányzat külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőkét.⁵³

Egy 2020-ból származó, az apasági vélelem megállapításával kapcsolatos alkotmánybíróági ügyben a testület kifejtette, hogy „[a]z Alaptörvény a vérségi kapcsolatra történő utalás nélkül részesíti védelemben a szülő-gyermek viszonyt mint a családi kapcsolat alapját (ezért nincs különbség például a vér szerinti és az örökbefogadott gyermek jogállása között). [...] A »családi élet« a vizsgált kontextusban a tartós, kiegyensúlyozott, de facto szülő-gyermek kapcsolatot jelenti. Nem változtat ezen az sem, hogy a vélemezett apa és/vagy a gyermek a vérségi kötelék hiányáról egyébként tudott-e vagy sem.”⁵⁴ Az ügyben az Alkotmánybíróságnak arra kellett választ találnia, hogy a vér szerinti apa is hivatkozhat-e a családi élet tiszteletben

tartásához való jogra akkor, ha más férfi tekintetében áll fenn apasági vélelem.

A testület szerint a család kölcsönös gondoskodáson alapuló, tartós érzelmi és gazdasági életközösség, ami nem felteveli a szülő és gyermek között vérségi kapcsolatot, hiszen – az Alkotmánybíróság érvelése szerint – a gyermeknek nemcsak a vér szerinti szülei tudják megadni a számukra szükséges stabil családi háttérrel, védelmet és gondoskodást. A döntés hivatkozási alapként tekint egy 1998-ban hozott alkotmánybíróági határozatot, amikor a testület kimondta, hogy „[a] családfogalom gyermekvédelem szempontjából történő ilyen tág értelmezése azért is indokolt, mert a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődését gyakran éppen a fennálló szociológiai és jogi értelemben vett családi háttér megbotyogatása, nyilvános megkérdőjelezése befolyásolhatja hátrányosan”.⁵⁵

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság arra az álláspont-ra jutott, hogy az ügy körülményeitől függően a vélemezett és a vér szerinti apa is érvényesítheti jogai védelmében az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdését.

8. *Ne lopj! (2Móz 20.15.)*

Vallástörténeti szempontból a nyolcadik parancsolat eredetileg az emberrablás tilalmára vonatkozott, ugyanakkor a szabály tartalmát később kiterjesztették a vagyontárgyakra (dolgokra) is.⁵⁶

A magyar alkotmányos berendezkedés alkotmányos védelemben részesíti a tulajdon szentségét. Az Alaptörvény pozitív oldalról rögzíti, hogy „[m]indenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.”⁵⁷ Emellett megjelennek a tulajdonvédelem alkotmányos szabályai is, amikor az alkotmányozó hatalom írásba foglalta, hogy „[m]indenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához” (jogos védelem), valamint „[t]ulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet.”⁵⁸

Az Alkotmánybíróság már 1993-ban egyik határozatában⁵⁹ utalt arra a körülményre, hogy a tulajdonjog alkotmányos fogalma nem esik egybe annak polgári jogi meghatározásával. Ebből az következik, hogy a tulajdonjog részjogosítványai nem azonosíthatók a tulajdonhoz való jog alkotmányi védelmet élvező lényeges tartalmával. A testület azt is hozzátette, hogy az alkotmányos tulajdonvédelem terjedelme mindig konkrét; függ a tulajdon alanyától, tárgytól és funkciójától, illetve a korlátozás módjától is.⁶⁰

Ha a tulajdonjogot a kisajátítás szemszögéből vizsgáljuk, akkor az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint

55 982/B/1998. AB határozat, ABH 2006, 1153, 1155; lásd még 3/2020. (VI. 22.) AB határozat, Indokolás [58].

56 Bővebben: BARTHA i. m.

57 Alaptörvény XIII. cikk (1) bekezdés.

58 Alaptörvény V. cikk és XIII. cikk (2) bekezdés.

59 64/1993. (XII. 22.) AB határozat, megerősítve pl. 20/2014. (VII. 3.) AB határozat.

60 Bővebben: 34/2015. (XII. 9.) AB határozat, Indokolás [32].

50 Bővebben: BARTHA i. m.

51 Alaptörvény L. cikk (1) bekezdés.

52 Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés.

53 Alaptörvény XV. cikk (6) bekezdés.

54 13/2020. (VI. 22.) AB határozat, Indokolás [53].

a tulajdonjog állam általi korlátozásának három csoportját különíthetjük el.

Az első csoportba a teljes tulajdon elvétele (kisajátítás, államosítás) tartozik, amely a tulajdon minden részjogosítványát teljes egészében megszünteti. A második csoportba tartoznak a tulajdonjog gyakorlására (használatára) vonatkozó rendelkezések (pl. építésiügyi jogszabályok), valamint a köztelherviselés egyes adójogi kötelezettségei (pl. adók megfizetése).

A harmadik csoportba azon állami aktusok tartoznak, amelyek nem sorolhatók az előző két csoportba, ugyanakkor a tulajdonos dologhoz (vagyon tárgyhoz) fűződő jogosítványait nem szüntetik meg teljes egészében, de mégis lényeges – akár a kisajátításhoz mérhető – módon érintik a tulajdon tárgyát, korlátozzák a tulajdonos jogait.⁶¹

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint egy olyan törvényi rendelkezés, amely közjogi tulajdonkorlátozás esetén kizárja a kártalanítási igényt, aránytalan rendelkezésnek tekintendő, így annak alaptörvény-ellenessége fennáll.⁶²

Az Alkotmánybíróság egy másik határozatában görcső alá vette az Alaptörvény jogos védelemre vonatkozó rendelkezését.⁶³ A testület megállapította, hogy a jogos védelem alapvető jog, ugyanakkor az Alaptörvény szerint csupán kifejezetten önvédelemről szól és nem általánosságban a jogos védelemről. Ez azt jelenti, hogy mások személye, javai, vagy a közérdek elleni támadás nem alapozza meg az Alaptörvényben rögzített jogos védelem alkalmazását, ugyanakkor – a jogalkotónak szabad utat engedve és a már fennálló helyzetet legitimálva – rögzítette, hogy a mások személye vagy javainak megóvására utalásnak szövegszerű hiánya az Alaptörvényben nem zárja ki azt, hogy az Országgyűlés szélesebb körben biztosítsa a jogos védelem lehetőségét, mint amire az Alaptörvény kiterjed.⁶⁴

Ezen a helyen érdemesnek tartom közölni a századforduló hazai jeles jogtudósának, Szászy-Schwarz Gusztávnak a tulajdon védelméről szóló gondolatmenete szöveghű sorait.

„Egyetlen modern törvénykönyv sem mondja ki a tízparancsolat e tételét, hogy »Ne lopj«; minden törvénykönyv csak azt rendeli, hogy ha valaki lop, akkor a bíró őt így, amúgy büntetni köteles. A törvény tehát voltaképpen nem a lopás tilalmát, hanem csak a büntetés parancsát mondja ki egyenesen, sőt ha szó szerint vesszük a törvény szövegét, azt kell mondanunk: a törvénynek egyetlen szava sincs a tolvajhoz, csak a bíróhoz fordul a maga büntető parancsával. De azért senki sem kételkedik benne, hogy a lopás tilalma nálunk is, egyebütt is, nemcsak a vallás vagy erkölcs, hanem a jognak is tétele. Sőt nemcsak jogtétel, de kétségtelen törvénytétel is. Mert ha nincs is paragrafus, mely explicite a lopást tiltaná, abban a §-ban, mely a lopás büntetését rendeli, implicite benne van a lopás tilalma is. Sőt többet mondok: ez a tilalom nemcsak a mondott §-ban van benne, hanem benne van minden törvénytételünkben, mely a tulajdon védelméről, a tulajdon kizárólagosságáról szól.”⁶⁵

61 Lásd 34/2015. (XII. 9.) AB határozat, Indokolás [37].

62 34/2015. (XII. 9.) AB határozat, Indokolás [55].

63 Alaptörvény V. cikk.

64 3452/2021. (XI. 3.) AB határozat, Indokolás [26].

65 SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV: Az obstrukció jogtana. *Parlamentari Szemle*, 2016/2. sz., 134. o.

9. Ne tanúskodj hamisan felebarátod ellen! (2Móz 20.16.)

A Tízparancsolat utolsó előtti parancsolata – az Ószövetségben – a bírák (vének) előtti tanúvallomásra vonatkozik, azaz egyfajta igazmondási kötelezettséget ír elő.⁶⁶

A magyar alkotmányjogban az igazmondási kötelezettség a tisztességes eljáráshoz való jogon keresztül érvényesül. Az Alaptörvény Nemzeti Hitvallása kijelenti: „[v]alljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.” Ezt megerősítve az Alaptörvény azt is rögzíti: „[m]indenkinnek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”⁶⁷

A testület egy 2014-ből származó határozatában kifejtette, hogy „[a]z Alaptörvény az Alkotmánybíróság feladatává tette a bírósági döntések alkotmányossági felülvizsgálatát, e hatáskörében eljárva azonban továbbra is az Alaptörvényben biztosított jogok sérelmének orvoslása, végső soron az Alaptörvény védelme érdekében lép fel. Ebből következően a tisztességes eljáráshoz való jog követelményrendszerének alaptörvényi szabályai már nemcsak a jogszabályok, hanem az egyes bírói döntések számára is alkotmányos mércéül szolgálnak.”⁶⁸ Az Alkotmánybíróság következetes álláspontja szerint a pártatlanság, az elfogulatlan és tisztességes eljárás alkotmányos követelmény, a tisztességes eljárás pedig olyan jogi minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni.⁶⁹

Az Alkotmánybíróság egy másik határozatában azt is fontosnak tartotta kijelenteni, hogy a hamis vádon alapuló döntések következtében – amelyek hamis tanúzás eredményeképpen is születhetnek – csorbul az állami igazságszolgáltatásba vetett közbizalom, valamint a bírói tekintély, ugyanakkor a legsúlyosabb következménye a hamis vádnak; hogy az anyagi igazság érdeke azt követeli meg, hogy a bűnöst, de csak a bűnöst érje el a büntetés.⁷⁰

Mindezek alapján a magyar büntetőjog a hamis tanúzást és a hamis vádolást⁷¹ bűncselekményként kezeli, amelyeknek jogi tárgya az igazságszolgáltatás és más hatósági, valamint fegyelmi eljárások zavartalan működéséhez, az objektív valóságnak megfelelő döntésekhez fűződő társadalmi érdek, amely szoros összefüggésben áll az Alaptörvényben biztosított tisztességes eljáráshoz való alapjog alkotmányos követelményével.

10. Ne kívánd felebarátod házát! Ne kívánd felebarátod feleségét, se szolgálóját, se szolgálóleányát, se ökrét, se szamarát és semmit, ami a felebarátodé! (2Móz 20.17.)

A Tízparancsolat utolsó rendelkezése a kívánására helyezi a hangsúlyt, amely automatikusan nem foglalja magába

66 Bővebben: BARTHA i. m.

67 Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés.

68 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [60].

69 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [63].

70 3259/2022. (VI. 3.) AB határozat, Indokolás [44].

71 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 268. §, 272. §.

a kívánt cselekmény végrehajtását, vagyis az utolsó parancsolat a bűnös célú szándék, gondolat, előkészület tilalmát fejezi ki.⁷²

A magyar büntetőjog bizonyos esetekben ismeri és büntetni rendeli a büntetőkódexben szabályozott előkészületi bűncselekmény elkövetési magatartását.⁷³ Büntetendő például a népirtás, a tiltott sorozás, az emberölés, az emberi ivarsejt tiltott felhasználására, vagy meghatározott esetekben a kábító-szer-kereskedelemre irányuló előkészületi cselekmény.

Az előkészület tárgykörével az Alkotmánybíróság is foglalkozott. Egy 2017-ből származó határozatában kijelentette, hogy az előkészületi cselekmények önmagukban nem tiltottak, vagyis nem jogellenesek, csupán azokat a jogalkotó jelentősebb súlyú bűncselekmények esetében rendeli büntetni. Az előkészület a szándékos bűncselekmény kifejlődésének első szakasza, amelyben az elkövető elhatározása már a külvilágba lép. A bíróság többek között ezt az elhatározást vizsgálja, vagyis következtet az elkövető gondolati világára, a külvilágban megjelenő jelek alapján. E körben – tette hozzá a határozat – bármit, ami relevanciával bír, figyelembe vehet.⁷⁴

Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint ahhoz, hogy a bíróság valakiről megállapítsa: büntetőjogi értelemben bűnös, az Alaptörvényben rögzített ártatlanság vélemének⁷⁵ megdöntése szükséges, amely a büntetőeljárás

keretében történik. Ehhez a kérdéses cselekmény és az annak elkövetéséért felelős személyek kétséget kizáró bizonyítása szükséges. Az ártatlanság vélemének megdöntése a legsúlyosabb jogkorlátozó büntetések kiszabásának, illetve intézkedések alkalmazásának lehetőségét nyitja meg.⁷⁶

3. ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

Alapvető alkotmányos jogaink meglétét többnyire magától értetődő tényként kezeljük, ugyanakkor szükségét látom, hogy mi, emberek, az alapjogok alanyai megértsük, mitől válik valami alapjoggá, és az alkotmányozó hatalmat milyen külső és belső hatások érhetik az alapjogi katalógus megalkotásakor.

Tanulmányom a Tízparancsolatban megjelenő alkotmányos értékek kérdéskörét csupán ízelítő jelleggel járta körül, de remélem, hogy a Kedves Olvasó érdekesnek találta a vallás és a magyar alkotmányjog kapcsolatát vizsgáló alkotmányjogi kalandozásomat, és bízom benne, hogy sikerült új szempontból megközelítenem a vallás, mint erkölcsi norma és az alapvető emberi jogok közötti kölcsönhatásokat.

72 Bővebben: BARTHA i. m.

73 Btk. 11. § (1) bekezdés.

74 3342/2017. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [21].

75 Alaptörvény XXVIII. cikk (2) bekezdés: Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

76 34/2013. (XI. 22.) AB határozat, Indokolás [44].